

І.М. Боярко

ОЦІНЮВАННЯ ПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ З УРАХУВАННЯМ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

У статті обґрунтовано необхідність, представлено та апробовано методику врахування особливостей економічної діяльності та специфічних умов організації фінансово-економічних відносин підприємства при встановленні допустимих значень показників платоспроможності. Використання цієї методики дозволить підвищити якість аналітичної оцінки фінансового стану підприємства.

Ключові слова: платоспроможність, коефіцієнт абсолютної платоспроможності, коефіцієнт покриття, оптимальні значення.

Форм. 2. Табл. 4. Рис. 4. Літ. 10.

И.Н. Боярко

ОЦЕНКА ПЛАТЕЖЕСПОСОБНОСТИ С УЧЕТОМ ОСОБЕННОСТЕЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

В статье обоснована необходимость, представлена и апробирована методика учета особенностей экономической деятельности и специфических условий организации финансово-экономических отношений предприятия при установлении допустимых значений показателей платежеспособности. Использование этой методики позволит повысить качество аналитической оценки финансового состояния предприятия.

Ключевые слова: платежеспособность, коэффициент абсолютной платежеспособности, коэффициент покрытия, оптимальные значения.

I.M. Boyarko

SOLVENCY ASSESSMENT TAKING INTO CONSIDERATION PECULIARITIES OF ENTERPRISE'S ECONOMIC ACTIVITY

The article grounds the necessity while presenting and testing the methodics of taking into consideration the peculiarities of economic activity and the specific conditions for organization of an enterprise's financial and economic relations at setting the acceptable solvency indicators. Application of this methodics enables the increase of quality of analytical assessment of an enterprise's financial condition.

Keywords: solvency; cash ratio; coverage ratio; optimal values.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку світової економіки, який супроводжується посиленням кризових явищ, успішне функціонування підприємств значною мірою залежить від рівня їхньої поточної та перспективної платоспроможності. Зберегти свої ринкові позиції вони зможуть за умови, якщо застосують фінансовий менеджмент, спрямований на формування у контрагентів позитивних очікувань щодо виконання фінансових зобов'язань перед ними. У цих умовах зростає актуальність дослідження теоретико-методичних і прикладних засад забезпечення платоспроможності підприємств, удосконалення системи управління нею, зокрема відповідних засобів та інструментів аналітичного обґрунтування управлінських рішень.

Аналіз стану дослідження проблеми. Останнім часом з'явилася значна кількість публікацій, присвячена проблемним аспектам управління платоспроможністю підприємства, насамперед її аналізу та оцінці [4–8; 10]. Однак принциповим недоліком традиційної системи показників платоспроможності підприємства, яка пропонується в більшості вітчизняних публікацій з даної проблематики, є складність управлінської інтерпретації їх значень на підставі порівняння фактичних значень показників із нормативними. Це зумовлено низькою відповідністю встановлених нормативів галузевим особливостям організації фінансово-економічних відносин на підприємстві. Слід зауважити, що у західній практиці для оцінки ліквідності та платоспроможності підприємства все частіше рекомендується використовувати порівняльний метод, при якому розрахункові значення коефіцієнтів порівнюються з середньогалузевими. В Україні поки не існує обновлюваної статистичної бази оптимальних значень показників ліквідності і платоспроможності підприємств різних сфер діяльності, що зумовлює необхідність пошуку інструментарію визначення допустимих (оптимальних) значень для кожного підприємства.

Метою дослідження є удосконалення науково-методичних підходів до оцінки показників платоспроможності підприємства на основі врахування сформованих умов розрахунків з покупцями та постачальниками.

Основні результати дослідження. Для наочного обґрунтування доцільності використання в практиці фінансового аналізу індивідуальних значень показників платоспроможності, які враховують галузеві особливості організації фінансово-економічних відносин з контрагентами підприємства, необхідно розглянути стан платоспроможності одного з провідних підприємств машинобудівної галузі Сумської області, за даними фінансової звітності Сумського науково-виробничого об'єднання ім. Фрунзе, оприлюдненої в Системі розкриття інформації на фондовому ринку України [9].

З цією метою потрібно застосувати інтегральний графічний підхід, запропонований Л.Ю. Ведерніковим [7], він базується на взаємопов'язаній оцінці 3 рівнів платоспроможності (коефіцієнти абсолютної платоспроможності, проміжного і загального покриття) і середнього строку погашення кредиторської заборгованості. Результатом оцінки є визначення якісного стану підприємства у межах «графа спроможності» – точок, які відповідають вказаним рівням платоспроможності.

Як видно з представленої на рис. 1 діаграми, «графи спроможності» підприємства, що аналізується, протягом всього досліджуваного періоду знаходилися в межах поля абсолютної надійності за показниками поточної платоспроможності (проміжного та загального покриття) і в кризовій зоні за оперативною їхньою складовою – коефіцієнтом абсолютної платоспроможності. Проте значення всіх цих показників відповідали нормативним, представленим в методиках [1–3]. Відповідно, оцінка якості платоспроможності, отримана в результаті порівняння з нормативними значеннями, мала б бути високою.

Слід зауважити, що головною причиною невідповідності оцінок платоспроможності підприємства за нормативними методиками її реальному стану є неврахування сформованих на підприємстві умов розрахунків з покупцями

та постачальниками, тобто балансу між термінами обороту дебіторської і кредиторської заборгованостей.

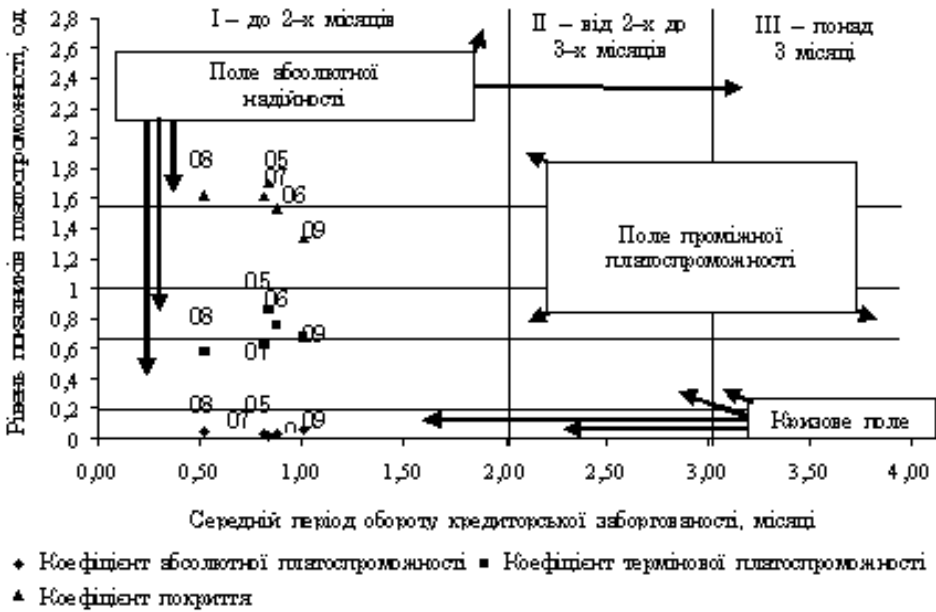

Рис. 1. Оцінка платоспроможності машинобудівного підприємства Сумської області за період 2005–2009 рр., побудовано з урахуванням [7]

Виявити вплив можливого дисбалансу між ними на платоспроможність підприємства дозволяє аналіз фінансового циклу. Фінансовий цикл даного підприємства є досить тривалим: 231,8 днів у 2009 р. та 194,9 днів в середньому на рік. Це свідчить про те, що за умовами укладених контрактів підприємство вимушене розраховуватися зі своїми постачальниками раніше, ніж надходять кошти від дебіторів за реалізовану продукцію та надані послуги, що призводить до «вимивання» грошового капіталу з обороту і зниження платоспроможності. Наочно вплив поточної кредитної політики підприємства на зміну залишків грошових коштів відображено на рис. 2. Як видно з побудованої діаграми, сучасний стан розрахунків підприємства за товарними операціями характеризується переважанням видатку коштів над їх надходженням від дебіторів.

Для отримання правильного уявлення про стан платоспроможності підприємства доцільно розраховувати модифікацію коефіцієнта абсолютної платоспроможності – коефіцієнт покриття середньоденних платежів грошовими коштами. Він показує кількість «днів платежів», які покривають грошові кошти, наявні у підприємства, та визначається за формулою:

$$K_{ппгк} = \frac{ГК}{ГП_{серед}}, \quad (1)$$

де $K_{ппгк}$ – коефіцієнт покриття платежів грошовими коштами; $ГП$ – балансовий залишок грошових коштів, тис. грн.; $ГП_{серед}$ – середньоденні грошові платежі, тис. грн.

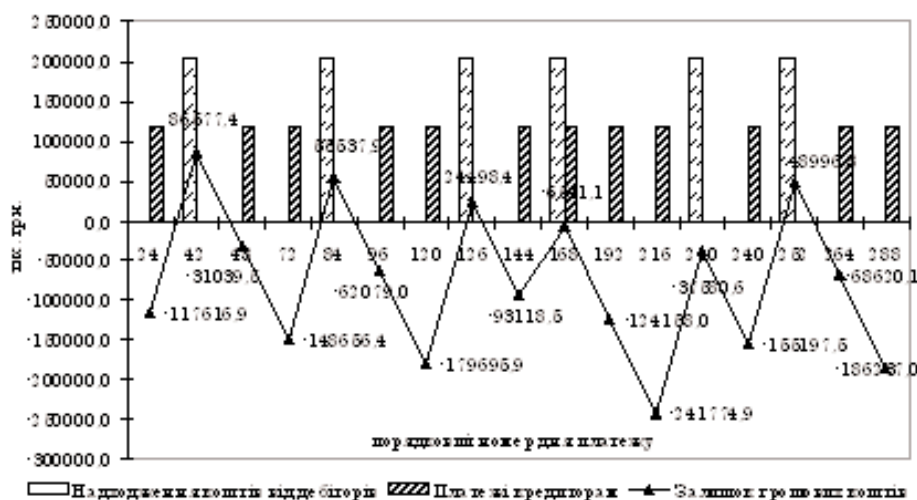

Рис. 2. Вплив динаміки платежів за дебіторською і кредиторською заборгованостями на залишки грошових коштів досліджуваного підприємства, побудовано з урахуванням [9]

Для визначення величини середніх денних платежів необхідно загальні грошові платежі за період розділити на тривалість аналізованого періоду в днях:

$$ГП_{\text{серед}} = \frac{ГВ}{D}, \quad (2)$$

де $ГВ$ – валові видатки грошових коштів підприємства за рік, тис. грн.; D – тривалість періоду, дні (для року дорівнює 360 днів).

При визначенні даного показника за відмінний від року період (місяць, квартал, півріччя) джерелом інформації про величину середніх денних платежів, замість звіту про рух грошових коштів, може бути звіт про фінансові результати. В цьому випадку в зарубіжній літературі валові видатки грошових коштів підприємства за період рекомендується визначати як суму значень за статтями «Собівартість реалізованої продукції», «Витрати на збут», «Адміністративні витрати», зменшену на величину негрошових платежів, тобто амортизації. Слід зазначити, що для проведення відповідних розрахунків необхідно, щоб інформація звіту про фінансові результати була представлена за період (не наростаючим підсумком).

Значення коефіцієнта покриття платежів грошовими коштами, виражені в днях платежів, більш інформативні, ніж коефіцієнти ліквідності та платоспроможності, оскільки дозволяють визначити допустимі для підприємства значення показника абсолютної платоспроможності.

Як видно з табл. 1, для підприємства, що аналізується, протягом 2005–2009 рр. допустиме значення коефіцієнта абсолютної платоспроможності становило від 0,025 до 0,132. При цьому протягом 2006–2009 рр. значення коефіцієнта абсолютної платоспроможності було нижчим за загальноприйнятий норматив (0,2–0,3), але воно значно перевищувало мінімально допустиме для даного підприємства граничне значення відповідного показника. Лише у

2005 р. рівень абсолютної платоспроможності підприємства був нижчим за мінімально допустиму розрахункову величину.

Таблиця 1. Оцінка допустимих значень показника абсолютної платоспроможності досліджуваного підприємства*

Найменування показника	2005	2006	2007	2008	2009
Середньоденні платежі, тис. грн.	1149,7	858,7	975,9	839,7	4454,6
Завишки грошових коштів, тис. грн.	8727,0	20667,0	18568,5	33095,0	85877,0
Коефіцієнт покриття середньоденних платежів грошовими коштами	0,132	0,042	0,053	0,025	0,052
Коефіцієнт абсолютної платоспроможності	0,065	0,142	0,096	0,094	0,099

* розраховано за даними досліджуваного підприємства.

Розрахунок допустимого значення показника загальної платоспроможності базується на такому правилі: для забезпечення прийняттого рівня поточної платоспроможності підприємства необхідно, щоб за рахунок власного капіталу були профінансовані найменш ліквідні поточні активи і частина поточних платежів постачальникам, не покритих за рахунок надходжень від покупців.

Можна запропонувати два варіанти розрахунків показника загальної платоспроможності, допустимого для конкретного підприємства (табл. 2 і 3). На їх основі можна визначити мінімальну і максимальну межі зміни показника загальної платоспроможності, допустимого для даної організації в умовах роботи, що склалися.

«М'який» варіант припускає регулярну оплату рахунків покупцями і регулярну оплату рахунків постачальників. У даному випадку сума власних коштів, необхідних для забезпечення безперебійних платежів постачальникам, визначається на підставі абсолютних величин і періодів обороту надходжень (аванси покупців, дебіторська заборгованість) і платежів (аванси постачальникам, кредиторська заборгованість).

«Жорсткий» варіант припускає дискретну оплату рахунків покупцями і дискретну оплату рахунків постачальників. Передбачається, що оплата рахунків проводиться одноразово всією сумою через період, який дорівнює періоду обороту даної заборгованості. При цьому сума власних коштів, необхідних для забезпечення безперебійних платежів постачальникам, визначається на підставі різниці періодів надходжень (аванси покупців, дебіторська заборгованість) і платежів (аванси постачальникам, кредиторська заборгованість) і величини середньоденних витрат.

Серед передбачених даним алгоритмом розрахунку показників рядок «Власні засоби, необхідні для покриття поточних платежів постачальникам» може розглядатися як показник, що характеризує умови розрахунків організації з покупцями і постачальниками. Вибір нульового значення по цьому рядку свідчить про те, що надходження покривають платежі, і не вимагається додаткових джерел фінансування для забезпечення безперебійних розрахунків. Такі умови розрахунків є сприятливими для підприємства. Чим більша величина власних засобів, які необхідно вкладати для забезпечення безперебійних розрахунків, тим менш сприятливі для організації умови розрахунків з покупцями і постачальниками.

Таблиця 2. «М'який» варіант розрахунку допустимого значення коефіцієнта загальної платоспроможності, авторська розробка

№	Найменування показника	Порядок розрахунку
1	Період обороту дебіторської заборгованості, дні	
2	Період обороту кредиторської заборгованості, дні	
3	Період обороту авансів постачальників, дні	
4	Період обороту авансів покупців, дні	
5	Середня величина дебіторської заборгованості, гр. од.	
6	Середня величина кредиторської заборгованості, гр. од.	
7	Середня величина авансів постачальників, гр. од.	
8	Середня величина авансів покупців, гр. од.	
9	Середня вартість найменш ліквідної частини оборотних активів (виробничих запасів і незавершеного виробництва), гр. од.	
10	Надходження від покупців (дебіторська заборгованість і аванси отримані), наявні на момент погашення кредиторської заборгованості та виплати авансів постачальникам, гр. од.	$(\text{стр.} 5 + \text{стр.} 6) = \frac{\text{стр.} 2 + \text{стр.} 3}{\text{стр.} 1 + \text{стр.} 4}$
11	Власні кошти, необхідні для покриття поточних зобов'язань постачальникам (погашення поточної кредиторської заборгованості та виплати авансів), гр. од.	Образи максимальне значення між 0 та розрахунковою величиною, яка дорівнює: $\text{стр.} 5 + \text{стр.} 7 - \text{стр.} 10$
12	Достатній чистий оборотний капітал, гр. од.	$\text{стр.} 9 + \text{стр.} 11$
13	Середня фактична величина оборотних активів, гр. од.	
14	Допустима (розрахункова) величина поточних зобов'язань, гр. од.	$\text{стр.} 13 - \text{стр.} 12$
15	Мінімальне допустиме для даного підприємства значення коефіцієнта загальної платоспроможності	$\frac{\text{стр.} 13}{\text{стр.} 14}$

Таблиця 3. «Жорсткий» варіант розрахунку допустимого значення коефіцієнта загальної платоспроможності, авторська розробка

№	Найменування показника	Порядок розрахунку
1	Період обороту дебіторської заборгованості, дні	
2	Період обороту кредиторської заборгованості, дні	
3	Різниця періодів обороту дебіторської та кредиторської заборгованостей, дні	$\text{стр.} 1 - \text{стр.} 2$
4	Період обороту авансів постачальників, дні	
5	Період обороту авансів покупців, дні	
6	Різниця періодів обороту авансів постачальників та покупців, дні	$\text{стр.} 4 - \text{стр.} 5$
7	Загальна різниця періодів обороту надходжень від покупців та платежів постачальникам, дні	$\text{стр.} 3 + \text{стр.} 6$
8	Середня величина одноденних витрат, гр. од.	
9	Середня вартість найменш ліквідної частини оборотних активів (виробничих запасів і незавершеного виробництва), гр. од.	
10	Власні кошти, необхідні до надходження коштів від покупців, гр. од.	Якщо дані за стр. 7 < 0, то 0. Якщо дані за стр. 7 > 0, то дорівнює $\text{стр.} 7 \cdot \text{стр.} 8$
11	Достатній чистий оборотний капітал, гр. од.	$\text{стр.} 8 + \text{стр.} 10$
12	Середня фактична величина оборотних активів, гр. од.	
13	Допустима (розрахункова) величина поточних зобов'язань, гр. од.	$\text{стр.} 12 - \text{стр.} 11$
14	Максимальне допустиме для даного підприємства значення коефіцієнта загальної платоспроможності	$\frac{\text{стр.} 12}{\text{стр.} 13}$

Таблиця 4. Розрахунок діапазону допустимих значень коефіцієнта покриття для підприємства, що досліджується*

Найменування		2005	2006	2007	2008	2009
Розрахунок мінімальних допустимих значень						
Період обороту дебіторської заборгованості, дні		57,0	46,7	26,5	20,5	59,0
Період обороту кредиторської заборгованості, дні		26,2	24,4	24,4	15,6	30,1
Період обороту авансів поставальників, дні		22,0	34,3	44,8	45,6	61,5
Період обороту авансів покупців, дні		8,3	17,5	22,7	24,4	40,0
Середня величина кредиторської заборгованості, тис. грн.		201570,5	209491,5	1136620	92616,0	403431,5
Середня величина дебіторської заборгованості, тис. грн.		89158,0	117706,5	104778,5	70746,0	205693,5
Середня величина авансів поставальників, тис. грн.		77734,5	154063	191897	206512,5	420116
Середня величина авансів покупців, тис. грн.		29261,0	78685,5	97234,0	110581,0	273464,0
Середня вартість найбільш ліквідної частини оборотних активів, тис. грн.		460792,0	606724,0	717828,0	671119,0	667770,0
Накопичення від покупки, наявні на момент погашення кредиторської заборгованості та виплати авансів поставальникам, тис. грн.		166892,5	271799,5	296675,5	277280,5	625809,5
Власні кошти, необхідні для покупки поточних зобов'язань поставальникам, тис. грн.		0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Достатній частині оборотної капітал, тис. грн.		460792,0	606724,0	717828,0	671119,0	667770,0
Середня фактична величина оборотних активів, тис. грн.		826002,5	1063666,5	1162274	1180704	1346956,5
Доступна (розрахункова) величина поточних зобов'язань, тис. грн.		364210,5	468142,5	444446,0	509585,0	1181186,5
Мінімальне допустиме значення коефіцієнта покриття		2,265	2,322	2,615	2,317	1,565
Розрахунок максимального значення						
Різниця періодів обороту дебіторської та кредиторської заборгованостей, дні		31,8	20,4	2,1	4,9	28,9
Різниця періодів обороту авансів поставальників та покупців, дні		13,7	16,8	22,1	21,2	21,5
Загальна різниця періодів обороту надходжень від покупців та платежів поставальникам, дні		45,5	37,2	24,2	26,0	50,4
Середня величина одноденних витрат, тис. грн.		1149,7	858,7	975,9	839,7	4454,6
Власні кошти, необхідні до надходження коштів від покупців, тис. грн.		52269,8	319841	23677,5	21856,4	224492,8
Достатній частині оборотної капітал, тис. грн.		513061,8	637706,1	741401,5	692975,4	892262,8
Середня фактична величина оборотних активів, тис. грн.		826002,5	1063666,5	1162274	1180704	1346956,5
Доступна (розрахункова) величина поточних зобов'язань, тис. грн.		311940,7	426158,4	420668,5	467266	956937
Максимальне допустиме значення коефіцієнта покриття		2,645	2,496	2,762	2,421	1,938

* розраховано за даними досліджуваного підприємства.

Розрахунок мінімального та максимального допустимого значення коефіцієнта покриття для підприємства, що досліджується, представлено у табл. 4.

Розраховані допустимі значення коефіцієнта загальної ліквідності необхідно порівняти з його фактичними значеннями, на підставі чого можна зробити висновок про рівень короткострокової платоспроможності підприємства. Таке порівняння можна робити, використовуючи як діапазон прийнятних значень, так і одичне критичне значення, визначене за умов розрахунків, що найбільш близькі сформованим на підприємстві. Якщо оплата рахунків постачальникам і надходження засобів від покупців достатньо регулярні, як допустимий вибирається значення коефіцієнта загальної ліквідності, визначене за «м'яким» варіантом. У протилежному випадку як орієнтир вибирається значення коефіцієнта загальної ліквідності, визначене за «жорстким» варіантом.

На рис. 3 представлено порівняльну динаміку фактичного рівня коефіцієнта покриття досліджуваного підприємства з визначеним діапазоном допустимих значень. Як видно з діаграми, протягом усього аналізованого періоду коефіцієнт покриття був значно нижчим за мінімально допустиме для даного підприємства значення, що свідчить про низьку його поточну ліквідність і платоспроможність. При цьому значення показника відповідали нормативним.

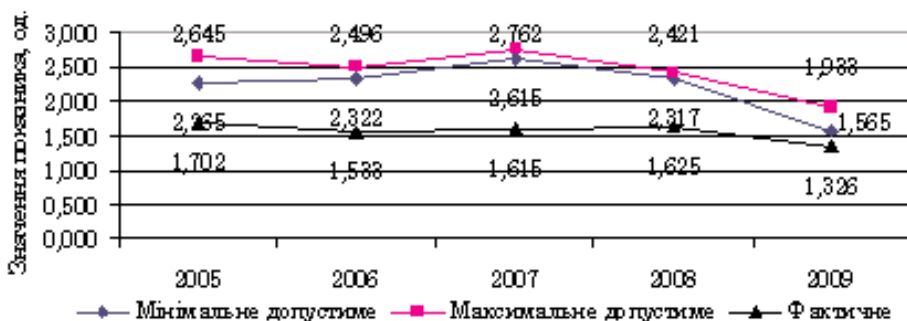

Рис. 3. Оцінка відповідності фактичного значення показника покриття оптимальному його рівню для досліджуваного підприємства, розраховано за даними досліджуваного підприємства

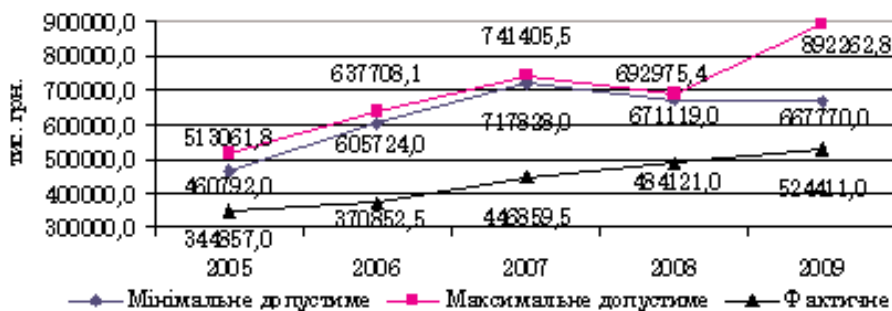

Рис. 4. Оцінка відповідності фактичного обсягу чистого оборотного капіталу розрахунковій оптимальній величині, розраховано за даними досліджуваного підприємства

Запропонована методика розрахунку допустимих значень також дозволяє оцінити достатність обсягів чистого оборотного капіталу для забезпечення короткострокової платоспроможності підприємства. Як видно з рис. 4, протягом всього аналізованого періоду сформований чистий оборотний капітал підприємства також не досягав необхідного мінімально допустимого обсягу.

Висновки. Таким чином, запропоновані методики визначення оптимальних значень базових показників платоспроможності дозволяють отримати більш адекватну оцінку її рівня, оскільки враховують особливості сформованих умов розрахунків підприємства з його контрагентами. Поступово підприємство зможе накопичувати статистичну базу допустимих (оптимальних) значень показників короткострокової платоспроможності залежно від умов роботи, що дозволить підвищити якість аналітичної оцінки платоспроможності в процесі моніторингу зміни фінансового стану підприємства.

1. Про затвердження методики аналізу фінансово-господарської діяльності підприємств державного сектору економіки: Наказ Міністерства економіки України від 14.02.2006 №170 // zakon1.rada.gov.ua.

2. Про затвердження методичних рекомендацій щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства: наказ Міністерства економіки України від 19.01.2006 №14 // zakon1.rada.gov.ua.

3. Про затвердження Положення про порядок здійснення аналізу фінансового стану підприємств, що підлягають приватизації: Наказ Міністерства фінансів України, Фонду державного майна України від 26.01.2001 №49/121 // zakon1.rada.gov.ua.

4. Ванісва А.Р. Оцінка ліквідності і платоспроможності підприємства // Формування ринкових відносин в Україні. – 2006. – №8. – С. 52–62.

5. Галенко О.М., Булкот Г.В. Аналіз показників ліквідності та платоспроможності на підприємствах-банкрутах // Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. – №6. – С. 47–53.

6. Лагун М.І. Методичні аспекти аналізу платоспроможності підприємства // Формування ринкових відносин в Україні. – 2006. – №2. – С. 53–58.

7. Лігоненко Л.О. Антикризове управління підприємством: Теоретико-методологічні засади та практичний інструментарій: Монографія. – К.: КНТЕУ, 2001. – 580 с.

8. Марцин В.С. Надійність, платоспроможність та фінансова стійкість – основні складові оцінки фінансового стану підприємства // Економіка. Фінанси. Право. – 2008. – №7. – С. 26–30.

9. Річна звітність емітентів цінних паперів // Система розкриття інформації на фондовому ринку України (15.11.2009) // www.smida.gov.ua.

10. Ушвицький Л.И., Савцова А.В., Малеева А.В. Совершенствование методики анализа платежеспособности и ликвидности организаций // Финансы и кредит. – 2006. – №17. – С. 56–62.

Стаття надійшла до редакції 12.04.2010.

Боярко І.М. Оцінювання платоспроможності з урахуванням особливостей економічної діяльності підприємства / І.М. Боярко // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 11 (113). – С. 69-78.